בגדו של אדם הראשון ת"ר [א]שבעה דברים מכוסים מבני אדם אלו הן יום המיתה ויום הנחמה ועומק הדין ואין אדם יודע מה בלבו של חבירו ואין אדם יודע במה משתכר ומלכות בית דוד מתי תחזור ומלכות חייבת מתי תכלה[ב] ת"ר ג' דברים עלו במחשבה ליבראות ואם לא עלו דין הוא שיעלו על המת שיסריח ועל המת שישתכח מן הלב ועל התבואה שתרקב וי"א על המטבע שיצא: **מתני'** [ג][א]מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה אין עושין ובכל מקום תלמידי חכמים בטלים רשב"ג אומר [ב]לעולם יעשה אדם עצמו תלמיד חכם: **גמ'** אמר שמואל [ד][ג]אין תענית ציבור בבבל אלא תשעה באב בלבד למימרא דסבר שמואל ט' באב בין השמשות שלו אסור והאמר שמואל תשעה באב [ה]בין השמשות שלו מותר וכי תימא קסבר שמואל כל תענית ציבור בין השמשות שלו מותר והאנן [ו]תנן אוכלין ושותין מבעוד יום למעוטי מאי לאו למעוטי בין השמשות לא למעוטי משחשיכה נימא מסייע ליה אין בין תשעה באב ליום הכיפורים אלא שזה ספיקו אסור וזה ספיקו מותר מאי ספיקו מותר לאו בין השמשות לא כדאמר רב ששא בריה דרב אידי לקביעא דירחא הכא נמי לקביעא דירחא דרש רבא [ד]עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בו כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכיפורים [ה]ובין השמשות שלו אסור וכן אמרו משמיה דר' יוחנן ומי אמר ר' יוחנן הכי והאמר רבי יוחנן תשעה באב אינו כתענית ציבור מאי לאו לבין השמשות לא למלאכה מלאכה תנינא מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין ובמקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ואפילו רשב"ג לא אמר אלא דכי יתיב ולא עביד לא מיחזי כיוהרא אבל מיסר לא אסר אלא מאי אינו כתענית ציבור לתפילת נעילה והאמר ר' יוחנן [ו]ולואי שיתפלל אדם [ז]והולך כל היום כולו התם חובה הכא רשות ואיבעית אימא מאי אינו כתענית ציבור לעשרים וארבעה רב פפא אמר מאי אינו כתענית ציבור אינו כראשונות אלא כאחרונות ואסורה מיתיבי אין בין תשעה באב ליום הכיפורים אלא שזה ספיקו אסור וזה ספיקו מותר מאי ספיקו מותר לאו בין השמשות שלו אמר רב ששא בריה דרב אידי לא לקביעא דירחא הא לכל (א) דברים זה וזה שוין מסייע לרבי אלעזר דא"ר אלעזר [ז]אסור לו לאדם שיושיט אצבעו במים בתשעה באב כדרך שאסור להושיט אצבעו ביום הכיפורים מיתיבי אין בין תשעה באב לתענית ציבור אלא שזה אסור בעשיית מלאכה וזה מותר בעשיית מלאכה במקום שנהגו הא לכל דבריהם זה וזה שוין ואילו גבי תענית ציבור תניא [ח]כשאמרו [ט]אסור ברחיצה לא אמרו אלא כל גופו אבל פניו ידיו ורגליו לא א"ר פפא

תנא

בגדו של אדם הראשון. שהיו חקוקות בו כל מין חיה ובהמה והוא נמסר לנמרוד על כן יאמר כנמרוד גבור ציד (בראשית י) ועשו הרגו ונטלו לפיכך היה איש ציד והן שכתוב בהן החמודות אשר אתה בבית (שם כז). ואני שמעתי בגדיו של אדם הראשון היינו כתנות עור[ט] שהיו לו: **ויום הנחמה.** של כל אדם מתי יתנחם מדאגתו: **ועומק הדין.** הרוב טועים בו. אי נמי עומק הדין העתיד: **מלכות חייבת.** רומי שכתוב בה[י] גבול רשעה ורשעה היינו חייבת[כ]: **עלו במחשבה.** ונתקיימו: **ואם לא עלו דין הוא שיעלו.** דאל"כ לא היה אדם מתקיים: **שיסריח.** שאל"כ הקרובים היו מצניעין אותו ורואין את צערן תמיד לפניהם: **ועל התבואה שתרקב.** שאל"כ היו בעלי בתים מאצרין אותה ומביאין רעבון לעולם[ל]: **מתני' ובכל מקום.** בין נהגו בין לא נהגו: **תלמידי חכמים בטלין.** ממלאכה אותו היום: **רבן שמעון כו'.** ולא אמרינן מיחזי כיוהרא ואם רצה ליבטל רשאי: **גמ' אין תענית ציבור בבבל.** הואיל ואין צריכין לגשמים אם גוזרין על דבר אחר אין חומר תענית ציבור נוהג בו לאכול מבעוד יום וליאסר במלאכה ושאר חומרי האמורים שם[מ]: **בין השמשות שלו אסור.** באכילה [נ]ובמלאכה דמחמירין על ספיקו כדאמרינן בתענית ציבור ושמואל קא משוי ט' באב כתענית ציבור: **מבעוד יום למעוטי מאי לאו למעוטי בין השמשות.** ספק: **לא למעוטי משחשכה.** ודאי אבל על ספיקו לא מחמרינן: **אין בין ט' באב ליוה"כ.** לכתחילה קאמר אבל דאיעבד טובא איכא זה כרת וזה איסור בעלמא: דרב שישא לקמן: **לקביעא דירחא.** לעשות שני ימים כי מספקא לן אם עברו ב"ד חדש שעבר אי לא: **מאי לאו.** לאכילת בין השמשות: **לא למלאכה.** של יום עצמו משמחשך ואשמעי' דבתענית ציבור אסור ובט' באב שרי: **ואפילו לר' שמעון.** לאו למיסר אתא אלא אם ירצה מי שאינו תלמיד חכם לעשות עצמו כתלמיד חכם וליבטל במקום העושין רשאי ולא חיישינן דילמא מיחזי כיוהרא: **לתפלת נעילה.** שבתענית ציבור היו מתפללין תפלת נעילה כדתנן בפ' בתרא דתענית (דף כו.) בג' פרקים בשנה כהנים נושאים כפיהן ד' פעמים ביום שחרית ומוסף ומנחה ונעילה ואלו הן ג' פרקים תעניות ומעמדות ויוה"כ: **והאמר ר' יוחנן.** במסכת ברכות דאין תפלה יתירה משום ברכה לבטלה: **התם דחובה.** בתענית צבור חובה מדרבנן ובתשעה באב אשמועינן דלאו חובה הוא ומ"מ אם בא להתפלל כל ימות השנה מותר ולואי: **לעשרים וארבעה.** דתנן במסכת תענית (דף טו.) שמוסיפין בתענית ציבור שש ברכות על שמונה עשרה: **רב פפא אמר.** לעולם כדסלקא דעתין מעיקרא דאינו כתענית ציבור דאמר לבין השמשות קאמר ולא תקשי לרבי יוחנן קמייתא דהאי דקאמר אינו כתענית ציבור לחומרא קאמר והכי קאמר אינו כשלש ראשונות שמותר בין השמשות שלהן כדתנן בהו בתענית (י.) אוכלין ושותין משחשיכה אלא כאחרונות דתנן בהו[ס] אוכלין ושותין מבעוד יום: **לאו בין השמשות.** וקשיא לרבא ולרבי יוחנן דאמרי בין השמשות שלו אסור: **הא לכל דבריהן זה וזה שוין.** מילתא באנפי נפשה היא ודייק לה ממתניתין דלעיל דקתני אין בין תשעה באב ליום הכפורים שיהא מותר לכתחלה בזה מה שאסור בזה אלא שזה ספיקו אסור וזה ספיקו מותר: **אין בין תענית ציבור לתשעה באב.** קס"ד בין להקל בין להחמיר אלמא לא חמיר תשעה באב מתענית ציבור ובתענית ציבור תניא דפניו ידיו ורגליו מותר:

תניא

אין תענית ציבור בבבל אלא תשעה באב. פ"ה לאכול מבעוד יום ולאסור במלאכה ושאר חומרי האמורים שם וא"ת תשעה באב מי הוי כתענית ציבור לאסור במלאכה וי"ל דה"ק אין תענית ציבור בבבל אפילו במקום שלא נהגו לעשות מלאכה: **אין** בין תשעה באב ליום הכפורים. הא דלא חשיב מלאכה שמותר בתשעה באב במקום שנהגו נראה לר"י משום דבסיפא מפיק לה לשריותא דמלאכה גבי אין בין ט' באב לתענית ציבור והא דלא חשיב תפילת נעילה דליתא בט' באב כדלקמן משום דבברייתא לא איירי אלא במידי דאיסור והיתר: **לאו** דשרי בין השמשות דידיה. תימה לר"י אמאי קתני גבי יוה"כ ספיקו הא אפילו ודאי יום אסור דתוספת יוה"כ דאורייתא ותירץ דנקט ספיקו לאשמועינן דבט' באב אפילו ספיקו מותר[ע]: **לקביעא** דירחא. אין לפרש כגון בני בבל שאין יודעים מתי הוקבע החודש בא"י שהיו צריכים לעשות יוה"כ שני ימים דבהדיא אמר בסוף פ"ק דר"ה (דף כא.) שאין עושין אלא יום אחד אלא ה"פ ספיקו אסור אם מסתפק אפילו בא"י מתי הוקבע החודש כגון שמהלך במדבר עושה ב' ימים כדין כל ספיקות דאורייתא דאזלינן לחומרא הקשה רשב"א דמשמע לקביעא דירחא הן חלוקין הא לכל דבריהן שוין והא יום הכפורים תוספתו אסור וט' באב תוספתו מותר ותירץ ר"י דלא איירי אלא בדברים דשייכי בתענית עצמו: **והאמר** ר' יוחנן ולואי שיתפלל כל היום. אע"ג דר' יוחנן איירי דוקא בספק לא התפלל אבל ודאי התפלל אסור להתפלל כדמוכח במי שמתו (ברכות כא.) דקאמר ספק התפלל ספק לא התפלל אל יתפלל ור' יוחנן אמר ולואי שיתפלל כל היום וקאמר אם התפלל ומצא ציבור מתפללין אם יכול לחדש דבר בתפלתו יחזור ויתפלל ואם לאו אל יתפלל מ"מ פריך שפיר כיון דר' יוחנן על הספק מחייב להתפלל א"כ בתשעה באב דדמי לתענית ציבור בכמה דברים ובתענית ציבור איכא תפלת נעילה בט' באב נמי יתפלל ומשני התם חובה והכא רשות פי' לא לגמרי רשות אלא נמי חובה הוי אלא מצוה מיהא איכא:

קולי

עין משפט נר מצוה

מא א ב מיי' פ"ה מהל' תענית הל' י סמג עשין מד"ס ג טוש"ע או"ח סי' תקנד סעיף כב:
ג [מיי' פ"ג מהל' תענית הל' יא טוש"ע או"ח סי' תקסה ס"ו]:
מב ד מיי' פ"ה מהל' תענית הל"י טוש"ע שם סעיף ה:
מג ה מיי' שם הלכה ז וסמג שם טוש"ע או"ח סי' תקנג סעיף ב:
ו [טוש"ע או"ח סי' תקנד סעי' ז]:
ז [מיי' פ"ג מהל' תענית הל' ד טוש"ע או"ח סי' תקעה סעי' ג]:

הגהות הב"ח

(א) גמ' לכל דבריהם זה וזה שוין:

גליון הש"ס

גמ' בה"ש שלו מותר. עיין עירובין מא ע"א תד"ה אי אתם מודים:

רבינו חננאל

ת"ר שבעה דברים מכוסין מבני אדם, יום מיתה ויום נחמה ועומק הדין ואין אדם יודע מה בלבו של חברו [ואין אדם יודע במה משתכר] ומלכות בית דוד מתי תבוא ומלכות חייבת מתי תכלה. ת"ר שלשה דברים עלו במחשבה ליבראות, ואילו לא עלו דין הוא שיעלו, המת שיסריח וישתכח מן הלב והתבואה שתרקב, ויש אומרים אף על המטבע שיצא. מתני' מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין כו'. אמר שמואל אין תענית צבור בבבל אלא תשעה באב בלבד, ופריש דסבר שמואל אחד תענית צבור ואחד תשעה באב בה"ש שלו מותר ואינן אסורין אלא משחשכה, נימא מסייעא ליה אין בין תשעה באב ליום הכפורים אלא שיום הכפורים ספיקו אסור ותשעה באב ספיקו מותר, מאי לאו בין השמשות, ודחינן לא לקביעא דירחא, כלומר אם מסתפק לך מתי נקבע החדש אתה תופס מספק שני ימים יום כפור, ולא שני ימים תשעה באב, וכדאמר רב שישא. דרש רבא עוברות ומניקות, מתענות ומשלימות בו כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכפורים, ובין השמשות שלו אסור. וכן אמרו משמא דר' יוחנן. [ז]והאלהים לא אמרה הכי, פירוש בשבועה לא אמרה ר' יוחנן ורבא אמרה עליו כך. ואקשינן ומי אמר ר' יוחנן הכי, והאמר ר' יוחנן תשעה באב אינו כתענית צבור, מאי לאו לבין השמשות, מכלל שבין השמשות שלו מותר. ודחי רבא לא למלאכה מותר. ואקשינן למלאכה הא תנינא לה מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין. דאי ס"ד איסורא היכא דנהגו במקום איסורא מי שבקינן להו, אלא מאי אין

מסורת הש"ס

א) מכילתא סוף בשלח פרשה ה, ב) [בס"א: תפולן], ג) [תענית ל: ברכות יח:], ד) תענית יא: וע"ש, ה) תענית יב., ו) ברכות כא, ז) [בברכות וגם בתוס' דסכא ליתא], ח) [מ"ק טו: תענית יג.], ט) [עי' רש"ש אורך], י) [מלאכי א], כ) עי' הגהות רש"ל, ל) פי' על המטבע שיצא, דאל"כ כמה היו עניים מתפרנסי' שאין להם עבודת שדה וכרם:, מ) [תענית יג:], נ) [עי' רש"י דתענית יג. ד"ה כשאמרו כו' והמ"א סי' תקנד ס"ק בב הניחו בצ"ע], ס) [תענית יב:], ע) [ועי' תוס' ד"ה ט. ד"ה ורבי עקיבא].

רבינו חננאל (המשך)

תשעה באב כתענית צבור לתפלת נעילה, כלומר אין מתפללין תפלת נעילה בתשעה באב, ומאי איכפת לן והא אמר ר' יוחנן ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו. ופרקינן הכא דאמר ולואי רשות הוא, התם בתענית צבור תפלת נעילה חובה, וכי אתא ואיצטריך למימר [ת"ב] אינו כתענית ציבור. למיפטריה בתפילת חובה קאתא. איבעית אימא למיפטריה מכ"ד ברכות. ופירק רב פפא פירוק אחר אליבא דרבא אינו כתענית ציבור כתעניות הראשונות דקילו, כדתנן אוכלין משחשיכה וכו'. אלא באחרונות דחמירן ובין השמשות שלו אסור. ומותבינן על רבא מהא, אין בין ט' באב ליוה"כ אלא שיוה"כ ספקו אסור וט' באב ספקו מותר. מאי לאו ספקו בין השמשות, וקתני מותר. ודחי רב שישא מאי ספקו קביעא דירחא, שיוה"כ תופס שני ימים וט' באב יום אחד. דייקינן מינה מדקתני אין ביניהם אלא כך וכך, הא לכל דבריהם ט' באב ויוה"כ שוין, מסייע ליה לר' אלעזר דאמר אסור לאדם להושיט אצבעו במים בט' באב כדרך שאסור להושיט אצבעו ביוה"כ. מותיבי אין בין תשעה באב לתענית צבור אלא שתענית צבור אסור בעשיית מלאכה ומפורש בתענית פ"ק, וט' באב מותר בעשיית מלאכה במקום שנהגו בו לעשות מלאכה. דייקינן מינה הא לכל דבריהם זה וזה שוין, ואלו גבי תענית צבור תניא כשאמרו אסור ברחיצה לא אמרו אלא כל גופו אבל פניו ידיו ורגליו מותר, והנה הקיש ט' באב לתענית צבור, מה תענית צבור פניו ידיו ורגליו מותר, אף ט' באב פניו ידיו ורגליו מותר, ואיך אמר אסור להושיט אצבעו במים. ופרקינן תנא חומרי חומרי קתני, פי' תנא אין בין ט' באב ליום הכפורים אלא חמור יום הכפורים מט' באב שיום הכפורים ספקו אסור וט' באב ספקו מותר כדאמרן. וכן עוד שנה חמור תענית צבור מט' באב שתענית צבור אסור במלאכה וט' באב מותר במקום שנהגו. ויש עוד חומר לט' באב מתענית צבור, בט' באב אסור אפילו ברחיצת פניו ידיו ורגליו, ובתענית צבור אין אסור אלא כל גופו, אבל פניו ידיו ורגליו מותר.

ז) נראה מדברי רבינו אלו דהיה לו גירסא אחרת בסוגיא זו וצ"ע.